

Formidlermanuskript

Bliv bombet tilbage til stenalderen - med ler og ild

Foto: Kirsten B. Friis

Klassetrin	3-6. Klasse
Fag	Historie, Håndværk og design, Natur og teknologi, Dansk
Læringsmål	Kronologi og sammenhæng, forarbejdning og håndtering af redskaber, plantebestemmelse og geologisk materiale, perspektivering, fremstilling.
Emneord	Overgangen fra jæger- til bondestenalder, håndværk, ler, ild, keramik, snor, naturressourcer.
Område	Kongskilde Friluftsgård og Naturcenter
Timer	3 timer

Indhold

Forløbet giver et indblik i stenalderfolkets kultur og levevilkår. Eleverne skal ved egen arbejdskraft fremstille en lerovn, lerskåle, lerperler og snor, derudover får de kendskab til vigtigheden af ild.

Eleverne får kendskab til brugen af naturens ressourcer via opgravning og stampning af en lermasse og fremstilling af snor ud af plantefibre. Dagen afsluttes med brænding af lertøj i lerovn.

Forberedelse før og efter besøget

Det er en fordel hvis klassen før eller efter besøget arbejder med forskellen mellem jæger- og bondestenalderen. Herunder refleksioner om et liv som nomade og et liv som fastboende bonde.

MaterialelisteTil lerovn

1 sort sæk ler (ca.200 kg)	til lerovn	1/3 ler
1 sort sæk hestemøg	til lerblandning	1/3 hestemøg eller græstørv
1 sort sæk grus	til lerblandning	1/3 grus
Spande	til at hente vand til muddermassen	
Presenning	til at ælde lermassen	
15 stk. pil	til skelet til lerovn 1- 1.5m båndpil. Ca. 5 cm mellem pilen i skelettet	
Skovl	til at blande/vende ler, møg og grus	
2 spande lunkent vand	til at skylle og varme hænder	

Til lerperler og skåle

8 kg ler	4 pakker per.klasse til lerperler og skåle
Voksdug	
Krydsfinér plader	til at forme ler på
Bened, muslingskaller mm.	Til at lave hul i eller pynte lertøj med mønstre
Dåser	til at brænde lerperler
Underlag/træbræt	til at sætte færdige lerskåle på

Til snor

3 trådet vokset hør	til at lave snor til perlekæder 2 x 3 snore sammen
Frie grene	til at sno snore
2 tilfældige træer	til at sætte snore fast i

Ild

Pyrit
 Flinteflækker
 Fyrsvamp
 Tørret mos
 Spåner/tørt græs
 Brænde
 Huggeblok
 Økse
 Bålfad
 Strygestål (jernalder)

Andet

Førstehjælpskasse	
Se/røre kasser/Oldtidssager	F.eks. flintesten, flinteøkse, gevir, flintebor, pilespidser, tværpile, minimodel af stammebåd, foto af fortidsdyr, limstift, fiskekrog, legetøjsbil, mønt, tændstikker
Rensdyrskind/lam	til at sidde og arbejde på

Forløbet kort

Velkomst på bopladsen

Introduktion til stenalderen

Hvad skal vi i dag? praktik

Rammen for perioden (inddragelse af elever)
føl-rør kasse

Introduktion af materialet ler

Grave ler op samlet

Klassen deles til sideløbende aktiviteter

Aktivitet 1 lerovn

Aktivitet 2 lerperler og lerskåle

Aktivitet 3 ild /båltænding

Aktivitet 4 sno snor

Afrunding/opsamling

Kort fakta om overgangen fra jæger til bondestenalder

Ertebølletid (5400 f.kr. – 3900 f.kr.) er den sidste del af jægerstenalderen

Karakteristika for Ertebølletid er: havstigning, skaldedynger, tandperler, gravpladser, fiskesuppe, padleårer, sælfangst, plantetøj, tværpile, flåknive, østers, kam og lerkar, vildsvin, kronhjort, urokse, havdyr, tæt blandet løvskov med eks. elm, lind, hassel, birk, eg og ask., gennemsnit temp. I juli 19-20 grader

Dyssetid (3900-3300) er første del af bondestenalderen

Karakteristika for Dyssetid er: Landbrug, kvæg, får, svin, åndereligion, langhøje, dysser, slebne økser, mosepotter, stridøkser, flintminer, kobber, hvede, snor, rav.

Tamdyr i første del af bondestenalderen:

Tamsvin nedstammer fra vildsvin

Tamfår nedstammer fra vildfår, asiatisk mouflon

Tamged nedstammer fra vildged, bezoargeden

Tamkvæg nedstammer fra uroksen

Tamdyr senere:

Hesten kommer først i bronzealderen 1500 f.kr.

Kat fra jernalder 200 e.kr.

Høns og gæs fra jernalder

Arkæologi Ler: Der er kun få fund af keramik fra jægerstenalder. Der er fund af lerkar med mønstre, små kopper/skåle i sidste del af jægerstenalder.

Andre former for keramik f.eks. lerovne, tragt bægere mm. Ses der først tegn på i bondestenalderen.

Arkæologi Ild: Der er ingen fund, der tyder på at man har tændt ild med ildbor, men det er en metode, man kender fra de fleste jægerkulturer rundt om i verden.

Derimod kendes fra Hamburgkulturen et flintredskab med slagmærker og spor af svovlkis, som kun kan skyldes ildslagning.

Marcasit og pyrit er to forskellige former for svovlkis som dannes i naturen. Begge former findes i Danmark. De har begge den egenskab, at de frembringer gnister når

man slår på dem. Fyrsvamp findes fra stenalderboplads og kan fange gnister hvis den er tør.

Stenalderild: pyrit, flintesten, tørret fyrsvamp (evt. kogt fyrsvamp i aske), tørret mos. (kilde: Bay J. & B. Staal 2003)

Inspiration

Skoven i skolen ler: <http://www.skoven-i-skolen.dk/content/ler-perler-og-kugler>

Skoven i skolen ild: <http://www.skoven-i-skolen.dk/content/ild-uden-t%C3%A6ndstikker>

Skoven i skolen bål: <http://www.skoven-i-skolen.dk/content/b%C3%A5l-0>

Bay J. & B. Staal (2003): En stenalderboplads: Skoletjensten Lejre Forsøgscenter.

Aaris-Sørensen K. (2001): Danmarks dyreverden gennem 20.000 år fra

Mammutsteppe til kultursteppe. Zoologisk Museum. Københavns Universitet

Jensen J. (2001): Danmarks Oldtid Stenalder 13000-2000 f.kr. Gyldendal